

**ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΛΗΡΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ**

των

Ελένης Ι. Αργυροπούλου

και

Στέφανου Χρ. Κουμαρόπουλου

1

Αθήνα 2025

Προλογικό σημείωμα

Όπως όλοι γνωρίζουμε είναι πολύ σημαντικό ζήτημα στην Εκκλησία η κατάρτιση του εφημεριακού κλήρου αλλά και η επιμόρφωσή του. Στην προσπάθεια αυτή η Εκκλησία μας έχει και Ειδική Συνοδική Επιτροπή. Και άλλοι φορείς όμως παίρνουν και εκ της θέσεώς τους πρωτοβουλίες προς αυτήν την κατεύθυνση για παράδειγμα η Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή και το Ίδρυμά της, που πρωτοστάτησαν στη λειτουργία δύο Επιμορφωτικών Σεμιναρίων (2002 και 2003).

Σκεφθήκαμε, λοιπόν, να καταγραφεί αυτή η εμπειρία και να περιγραφεί η όλη διαδικασία έστω και μετά παρέλευση κάποιων ετών. Την όλη καταγραφή αυτών των διδακτικών ευκαιριών ανέλαβαν με επιτυχία οι εκ των συνεργατών μου Ελένη Ι. Αργυροπούλου και Στέφανος Χρ. Κουμαρόπουλος. Συγχαίροντας τους, και από την θέση αυτή, για την επιμελή διεκπεραίωση του όλου εγχειρήματος, παραδίδουμε μέσω του ιστοτόπου μας, τα αποτελέσματα του κόπου τους. Ελπίζουμε ο κόπος αυτός να ωφελήσει όλους όσους ασχολούνται με το θέμα.

Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος

**ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΛΗΡΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ**

Ελένης Ι. Αργυροπούλου και
Στέφανου Χρ. Κουμαρόπουλου¹

Η Επιμόρφωση του κλήρου: μικρή ιστορική αναφορά

Σύμφωνα με διαπίστωση του Ομοτίμου Καθηγητού Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου: «Γνωρίζουμε όλοι ότι η διαποίμανση του σημερινού ανθρώπου, που ζει σε μια μεταβαλλόμενη κοινωνία δεν μπορεί να είναι στατική. Δεν μπορεί να αρκесθεί μόνο στα “κρατούμενα” έστω κι αν είναι ένα ή περισσότερα. Οφείλει να αναζητήσει τα “ζητούμενα”. Δεν μπορεί να επαναπαυθεί στα “κεκτημένα” αλλά αναζητά νέες κατακτήσεις. Ο ζητών σίγουρα ευρήσει και ο αναζητών... ασφαλώς»².

Υπήρξε πάντοτε μια μέριμνα της Εκκλησίας αναφορικά με την μόρφωση και την επιμόρφωση των ιερέων. Θα είναι καλό να ανατρέξει κανείς στο βιβλίο του Ηλία Πατσαβού, *Η είσοδος εις τον κλήρον κατά τους πέντε πρώτους αιώνες* (Αθήνα 1973, 201 σ.)³ και να ερευνήσει στην συνέχεια πώς γινόταν η προετοιμασία των ιερέων για το λειτούργημα τους (Βυζάντιο, τουρκοκρατία και μετά). Γνωρίζουμε ότι η δημιουργία της Ριζαρείου και άλλων μορφωτικών δομών στόχευε προς αυτή την κατεύθυνση. Ο Καθηγητής Ανδρέας Φυτράκης είχε διαπραγματευτεί ακροθιγώς το θέμα. Παραθέτουμε απόσπασμα από σχετική μελέτη του:

«Από τῆς συστάσεως τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ μέχρι σήμερον δὲν ἔπαυσαν, ὡς γνωστόν, καταβαλλόμεναι προσπάθειαι διὰ τὴν ἐνδεικνυομένην μόρφωσιν τοῦ Ἑφημεριακοῦ μας Κλήρου, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ ἰδρυθέντος ὑπο τοῦ πρώτου Κυβερνήτου τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, κατὰ τὸ ἔτος 1830, εἰς τὸν Πόρον Ἐκκλησιατικοῦ Σχολείου... Μεμονωμένοι

¹ Οι συγγραφείς του άρθρου μετείχαν ενεργά στην προετοιμασία και στην υλοποίηση των Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων (2002 και 2003) έχοντας επιπλέον την ευθύνη του συντονισμού και της γραμματειακής υποστήριξης.

² Α. Μ. Σταυροπούλου, «Ποιμαντική εκπαίδευση δια βίου», περιοδικό Εφημέριος, 1996, σ. 72-73

³ Σε αγγλική μετάφραση: Lewis J. Patsavos, *A Noble Task. Entry into the Clergy in the First Five Centuries*. Translated by Norman Russell, Foreword by Kallistos Ware, Holy Cross Orthodox Press, Brookline Mass. 2007, 364 σ.

προσπάθειαι ἐπιμορφώσεως Ἐφημεριῶν ἐγένοντο ὡς γνωστὸν κατὰ καιροὺς καὶ γίνονται καὶ σημερον, εἴτε εἰς τὰς διαφόρους Μητροπόλεις εἴτε εἰς εἰδικὰς Σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐφοίτησαν καὶ φοιτοῦν Ἐφημέριοι ἐξ ὅλης τῆς Ἐπικρατείας... Συνεπῶς ἐὰν θέλωμεν οἱ Ἐφημέριοι νὰ συνεχίσουν πάντοτε μὲ ἀποδοτικότητα τὴν ἀποστολὴν των, θὰ πρέπει, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, διὰ μιᾶς "διαρκοῦς ἐπιμορφώσεως" νὰ ἀναθερμαίνωμεν, ἐν πρώτοις τὸν ζῆλον των καὶ τὴν πίστιν των εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν των, νὰ ἐνισχύωμεν εἰς αὐτοὺς τὸ αἶσθημα ὅτι δὲν εἶναι μόνοι εἰς τὸ ἔργον των, ἀλλὰ βασικοὶ συνεργάται εἰς ἓν κοινὸν ἔργον, τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ὅποια μετὰ στοργῆς παρακολουθεῖ ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν ἐργατῶν Τῆς, ἐκτιμᾷ δεόντως τὰς προσπάθειάς των καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ συμπαρίσταται πάντοτε εἰς αὐτούς, ὥστε ἡ προσφορά των νὰ γίνεται διαρκῶς καὶ μεγαλυτέρα εἰς τὴν κοινὴν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ Τῆς ἀμπελῶνος συγκομιδὴν»⁴.

Οἱ **Εκκλησιαστικὲς Σχολές** δρούσαν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἀνεξαρτήτως αποτελεσμάτων. Πάντως ἤθελαν νὰ δράσουν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση⁵. Μετὰ τὴν χειροτονία τους οἱ ἱερεῖς με πρωτοβουλία των Ἱερῶν Μητροπόλεων ἀκολουθοῦσαν κάποια ἐπιμορφωτικὰ μαθήματα ἢ σεμινάρια.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔχει Συνοδική Επιτροπὴ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ Ἐπιμορφώσεως τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου (Πρόεδρος ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περιστερίου κ. Γρηγόριος καὶ Γραμματέας ὁ Αρχ. Σάββας Ζέρβας). Ἐχει ὁργανώσει εἰδικὰ Ἐπιμορφωτικὰ Σεμινάρια ἢ καὶ Συνέδρια.

Ὅταν ὁ Μακαριστὸς Αρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του (1998), ὅρισε τὸν Επίσκοπο Ἀχελώου Εὐθύμιο⁶ Διευθυντὴ τῆς «Κεντρικῆς Διεύθυνσης τοῦ

⁴ Ἀνδρέου Ι. Φυτράκη, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία*. Το πρόβλημα τῆς μορφώσεως καὶ ἐπιμορφώσεως των ἐφημέριων μας, ἐν Ἀθήναις 1981, σ. 5 καὶ αλλοῦ.

⁵ Ὁ καθηγητὴς Γεράσιμος Κονιδάρης χαρακτηρίζει τὶς Σχολές αὐτές ὡς «παπαδοποιητικές».

⁶ Εκείνος τότε συνέστησε ομάδα ἐργασίας, ἡ ὁποία συνέταξε Σχέδιο Κανονισμοῦ ὁργανώσεως καὶ λειτουργίας τοῦ συνόλου τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Αρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Μέλη τῆς πρώτης αὐτῆς ομάδας ἐργασίας ἦταν οἱ: κ. Ἀλέξανδρος Σταυρόπουλος, κ. Πέτρος Σταθόπουλος, κ. Χριστίνα Βάγια, κ. Εὐαγγελία Γεωργουλέα καὶ ὁ π. Γεώργιος Καλαντζής.

Ποιμαντικού Έργου» ΚΕ.Δ.Π.Ε.⁷. Το όργανο αυτό είχε την ευθύνη της οργανώσεως κάθε χρόνο κύκλου «Επιμορφωτικών Σεμιναρίων» για τους ιερείς της Αρχιεπισκοπής Αθηνών⁸.

Το έργο αυτό συνεχίστηκε μέχρι το 2009, όταν ένα χρόνο μετά την εκλογή του Αρχιεπισκόπου κ. Ιερωνύμου Β', τις αρμοδιότητες του ΚΕ.Δ.Π.Ε. ανέλαβε το «Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμόρφωσης» (Ι.Π.Ε.)⁹, υπό την διεύθυνση του Μακαριστού Πρωτοπρεσβυτέρου Αδαμαντίου Αυγουστίδη, Καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ (2009). Η λειτουργία του Ι.Π.Ε. συνεχίζεται σήμερα επιτυχώς υπό την διεύθυνση του Πανοσιολ. Αρχιμ. Θεολόγου Αλεξανδράκη¹⁰.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ένα σημαντικό Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Κληρικών διαρκείας εννέα μηνών (17 Φεβρουαρίου – 14 Δεκεμβρίου 2000). Είχε τον τίτλο: «Ποιμαντική Πράξη και Ψυχική Υγεία». Απευθύνθηκε σε έμπειρους πνευματικούς και δόκιμα λαϊκά στελέχη του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας στο λεκανοπέδιο Αττικής. Οι συναντήσεις φιλοξενήθηκαν στο Ενοριακό Κέντρο του Ι. Ναού Αγίου Χαράλαμπους Ιλισίων. Διοργανώθηκε από την Ψυχιατρική Κλινική του ΕΚΠΑ (Καθηγητής Γεώργιος Χριστοδούλου), την Υπηρεσία Ψυχιατρικής και Ποιμαντικής Μέριμνας του Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής (εκπροσωπούμενο από τον Πρωτοπρεσβύτερο π. Αδαμάντιο Αυγουστίδη, Ψυχίατρο - Δρ. Θεολογίας, που είχε και τον συντονισμό του Σεμιναρίου) και με τη συνεργασία του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ (Καθηγητής Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος). Το Πρόγραμμα τελούσε υπό την Αιγίδα και του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου που κήρυξε και την έναρξη του.

Σημειώνουμε, ως τελευταία -άλλα όχι μικρότερης σημασίας- την πρόταση των Αλεξάνδρου Μ. Σταυρόπουλου και Στέφανου Χρ.

⁷ ΦΕΚ 145, 12.7.1999 [Βλ. Περιοδικό Εκκλησία Ιούλιος 1999 σ. 442-444](#)).

⁸ Στον Γ' κύκλο των σεμιναρίων αυτών πραγματοποίησε ομιλία και ο συνεργάτης μας της Διαποίμανσης κ. Στέφανος Κουμαρόπουλος με τίτλο: «[Η διαπροσωπική Ποιμαντική του Ιερέα](#)» (2006-2007). Στο πλαίσιο της επιμορφώσεως των κληρικών δημοσιεύθηκαν και τεύχη με στόχο την [ποιμαντική επιμόρφωση της κληρικών](#).

⁹ <https://ipe.gr/to-idryma/>

¹⁰ Ο Καθηγητής Α. Μ. Σταυρόπουλος συμμετέχει ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ι.Π.Ε από τις αρχές του 2023.

Κουμαρόπουλου, που υποβλήθηκε προς την Κεντρική Διεύθυνση Ποιμαντικού Έργου (ΚΕ.Δ.Π.Ε.) της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών τον Ιούνιο του 2000. Η πρόταση συνίστατο στην καθιέρωση του θεσμού του Ποιμαντικού Συνεργάτη και την Επιμόρφωση του. Η πρόταση επανυποβλήθηκε στο Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως (Ι.Π.Ε.) της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών στις 13 Οκτωβρίου του 2021.

Η πρόταση Επιμόρφωσης Κληρικών από το Κέντρο Μελέτης και Έρευνας του Ορθοδόξου Πολιτισμού του Ιδρύματος της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής Ρ.Ε.Σ.: 2002-2003

Χαιρετισμός του Προέδρου του Ιδρύματος της Ρ.Ε.Σ. κ. Πέτρου Γέμτου στους Συνέδρους του 2^{ου} Επιμορφωτικού Σεμιναρίου.

Σημαντική συνεισφορά προς την κατεύθυνση της Επιμορφώσεως των Κληρικών υπήρξε και η πρωτοβουλία του Κέντρου Μελέτης και Έρευνας του Ορθοδόξου Πολιτισμού του Ιδρύματος της ΡΕΣ, να διοργανώσει δύο Επιμορφωτικά Σεμινάρια για τους ιερείς της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και των όμορων Μητροπόλεων. Τα πιλοτικά αυτά Σεμινάρια διοργανώθηκαν μετά από πρόταση του Καθηγητού Πέτρου

Γέμτου (Προέδρου του Ιδρύματος) και σε συνεργασία με Ομάδα Εργασίας αποτελούμενη από τους Καθηγητές: Διονύσιο Αναπολιτάνο, Αλέξανδρο Μ. Σταυρόπουλο και τον Γεώργιο Γκότση. Και τα δύο πραγματοποιήθηκαν στο χώρο της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής στο Χαλάνδρι Αττικής. Το πρώτο πραγματοποιήθηκε 20-31 Μαΐου 2002 με θέμα: «Οργάνωση και διοίκηση της Ενορίας» και το δεύτερο 19-29 Μαΐου 2003 με θέμα: «Ποιμαντική του γάμου και της οικογενείας».

Χαιρετισμός της Ομάδας Εργασίας του Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου αποτελούμενη από τους Καθηγητές: Διονύσιο Αναπολιτάνο, Αλέξανδρο Μ. Σταυρόπουλο και Γεώργιο Γκότση.

Το σκεπτικό, ο στόχος, ο σχεδιασμός, η θεματική και ο τρόπος υλοποίησης των Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων

Κάθε ένα Εκπαιδευτικό Σεμινάριο είχε διάρκεια ενός δεκαημέρου (δύο εβδομάδων από Δευτέρα έως Παρασκευή) και διεξήχθησαν στις εγκαταστάσεις της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής (Ρ.Ε.Σ.), στο Χαλάνδρι. Συνολικά πενήντα ώρες (χωρίς να υπολογιστούν τα διαλείμματα και η ώρα του μεσημβρινού γεύματος). Το Πρώτο από τις 20 έως τις 31 Μαΐου του 2002 και το δεύτερο από τις 19 – 29 Μαΐου 2003. Επιλέχθηκε η περίοδος των Σεμιναρίων να μην συμπίπτει με πολλές

ιερατικές υποχρεώσεις των Κληρικών, για αυτό και τοποθετήθηκε μετά το Πάσχα και πριν το Καλοκαίρι.

Κάθε μέρα υπήρχαν τέσσερις εισηγήσεις. Οι πρώτες 9.30-11.15 π.μ. και 11.35-13.20 ενδιάμεσα ένα εικοσάλεπτο διάλειμμα για καφέ. Κάθε μεσημέρι 13.30-15.00 προβλεπόταν γεύμα και καφές για τους συμμετέχοντες. Στη συνέχεια 15.00-19.00 ακολουθούσαν εισηγήσεις, ασκήσεις γνωριμίας, πρακτική άσκηση στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Στη διάρκεια του πρώτου Σεμιναρίου είχε προβλεφθεί και πολιτιστική επίσκεψη στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Επίσης το Σάββατο 25 Μαΐου του 2002 προέβλεπε επίσκεψη και ξενάγηση στο κέντρο των Αθηνών.

Στο γενικότερο πλαίσιο του πρώτου Σεμιναρίου ανήκει και η πραγματοποίηση της σημαντικής Διημερίδας με θέμα «Εκκλησία και Πολιτισμός», η οποία έλαβε χώρα στις 7-8 Ιουνίου 2002 στις ίδιες εγκαταστάσεις της Ρ.Ε.Σ. Την διοργάνωση και αυτής της εκδήλωσης είχε το Ίδρυμα της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής και το Κέντρο Μελέτης και Έρευνας του Ορθόδοξου Πολιτισμού¹¹. Αρκετοί ιερείς του Σεμιναρίου έλαβαν μέρος στις εργασίες του.

Στο πρόγραμμα περιλαμβανόταν και η παρουσίαση του ενοριακού-μητροπολιτικού έργου και η ανταλλαγή απόψεων για την διανοητική και διαμητροπολητική συνεργασία. Η ανάρτηση του υλικού αυτού -για το έργο της Μητροπόλεως και της Ενορίας του κάθε κληρικού- γινόταν σε πάνελ στους χώρους των Διδασκηρίων της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής.

¹¹ Πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω εισηγήσεις: «Θρησκεία και Πολιτισμός» του καθηγητή κ. Βασιλείου Γιούλτση και «Προς μια φωταγωγική ερμηνεία των εκκλησιαστικών εικαστικών τεχνών» του Πρωτοπρεσβυτέρου, Θεολόγου, Ιατρού και Αγιογράφου π. Σταματίου Σκλήρη. Ο Ομότιμος Καθηγητής κ. Ηλίας Οικονόμου εισηγήθηκε το θέμα «Η οικολογία και τα θεία καταπιστεύματα» ενώ ο Λέκτορας κ. Γεώργιος Γκότσης ανέπτυξε το θέμα «Οικονομία και Ορθοδοξία». Ο Αρχιμανδρίτης π. Δημήτριος Καλημέρης μίλησε με θέμα «Μελέτη ζωής, παράδοση και κατανόηση» και ο καθηγητής κ. Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος με θέμα «Πολιτισμός της αγάπης». Η διημερίδα ολοκληρώθηκε με την πραγματοποίηση στρογγυλού τραπεζιού με συντονιστή τον κ. Α. Μ. Σταυρόπουλο και θέμα: «Ορθόδοξος Πολιτισμός». Συμμετείχαν ο Μητροπολίτης Μπάτσας κ. Ειρηναίος, ο Ομότιμος Καθηγητής κ. Ευάγγελος Θεοδώρου, ο Καθηγητής κ. Χρήστος Γιανναράς, ο Καθηγητής κ. Νίκος Ζίας και ο κ. Κωνσταντίνος Γανωτής Φιλολόγος-συγγραφέας.

Οι Σύεδροι πριν την προσέλευσή τους παραλάμβαναν ταχυδρομικά ένα φάκελο με τα εξής: Επιστολή με οδηγίες, Τη θεματική παρουσίαση του Σεμιναρίου, Το Πρόγραμμα του Σεμιναρίου, και Ερωτηματολόγιο το οποίο έπρεπε να συμπληρωθεί πριν την έναρξη του Σεμιναρίου. Αφορούσε την θεματολογία κάθε χρονιάς και τα ερωτήματα-θέματα τα οποία ήθελαν να αναπτυχθούν από τους εισηγητές ιδιαίτεως. Επιπλέον λάμβαναν και ένα σχεδιάγραμμα πρόσβασης στις εγκαταστάσεις της Ριζαρείου Σχολής στο Χαλάνδρι.

Στα Σεμινάρια αυτά έλαβαν μέρος κληρικοί από την Ι. Αρχιεπισκοπή Αθηνών και τις 9 όμορες Ι. Μητροπόλεις του Λεκανοπεδίου Αττικής. Συγκεκριμένα έλαβαν μέρος τέσσερις κληρικοί από την Ι. Αρχιεπισκοπή Αθηνών και δύο κληρικοί από τις Ι. Μητροπόλεις: Αττικής, Γλυφάδας, Καισαριανής, Μεγάρων, Μεσσογαίας, Νέας Ιωνίας, Νέας Σμύρνης, Πειραιώς και Περιστερίου.

Επιδιωκόμενος σκοπός των Σεμιναρίων ήταν οι εκπαιδευόμενοι ιερείς, αφού επιμορφωθούν να δράσουν ως πολλαπλασιαστές στις Μητροπόλεις τους, για την διάχυση των γνώσεων, πληροφοριών, προτάσεων αυτών. Αυτό θα μπορούσε να γίνει σε κάποια ευκαιρία ιερατικής σύναξης ή κάτι παρόμοιο με πρωτοβουλία του οικείου Μητροπολίτου.

Η θεματολογία τους στράφηκε γύρω από ζητήματα και προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι Ποιμένες στον 21^ο αιώνα. Ο σύγχρονος ιερέας διακονεί σε μία εποχή και σε μία κοινωνία όπου η κρίση των αξιών και της θρησκευτικής πίστης, ο μετασχηματισμός της οικογένειας, η έκρηξη της γνώσης, η πρόοδος των επιστημών, η τεχνολογία και οι πολυάνθρωπες πόλεις και Ενορίες δημιουργούν νέα δεδομένα και απαιτούν σύγχρονες λύσεις. Το Σεμινάριο προσπάθησε να εμπλουτίσει τις γνώσεις και τους προβληματισμούς για την αντιμετώπιση όλων αυτών. Οι προτεινόμενες λύσεις είχαν πάντα ως βάση την Ορθόδοξη Χριστιανική πρόταση ζωής και την βίωσή της μέσα από τα Μυστήρια της Εκκλησίας μας.

Η θεματική του Σεμιναρίου ήταν Διεπιστημονική. Άπτονταν σύγχρονων και καιρίων θεμάτων και εξειδικεύσεων τους τόσο της Θεολογίας όσο και των άλλων Επιστημών. Για το λόγο αυτό θίχτηκαν και αναλύθηκαν θέματα όπως: Αστικής Ποιμαντικής, Κανονικού Δικαίου, Θεολογικής Οικολογίας, Γενετικής, Ψυχολογίας, Παιδαγωγικών, Κοινωνιολογίας, Θεωρίας της Επιστήμης, Οικονομίας, Η κοινωνική ζωή της ενορίας, Πολιτισμικές εκδηλώσεις, Η προοπτική των Ολυμπιακών

Αγώνων του 2004. Ταυτόχρονα εξετάστηκαν και αναλύθηκαν θέματα Θείας Λατρείας, διαποίμανσης, οργάνωσης και διοίκησης μίας Ενορίας καθώς και ο εθελοντισμός, το φιλανθρωπικό έργο, ο θεραπευτικός τουρισμός και η κοινοτική εργασία μεταξύ άλλων.

Στην εποχή μας πλέον θεωρείται αυτονόητη η ανάγκη για γνώση και αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών στην Ενορία και των σύγχρονων οπτικο-ακουστικών μέσων. Την εποχή, όμως, εκείνη ακόμη αντιμετωπίζονταν με επιφυλακτικότητα και καχυποψία τόσο η Πληροφορική όσο και το διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα που είχαν αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους. Για τον σκοπό αυτό διατέθηκαν αρκετές ώρες τόσο γύρω από τη συζήτηση της ποιμαντικής αξιοποίησης της Πληροφορικής στην Ενορία όσο και για την εξοικείωση και την χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών από τους συμμετέχοντες.

Το επιμορφωτικό αυτό Πρόγραμμα πρότεινε έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των επιμορφουμένων. Όπως είχε ζητηθεί από τους οργανωτές όλοι οι συμμετέχοντες κληρικοί είχαν πανεπιστημιακή εκπαίδευση (κάποιοι και μεταπτυχιακές γνώσεις) και είχαν συμμετάσχει σε πολλά άλλα επιμορφωτικά προγράμματα. Ο τρόπος που κάθονταν οι ιερείς (σε κύκλο γύρω από τον εισηγητή) ήταν ενδεικτικό της ξεχωριστής τιμής προς αυτούς. Η ανάπτυξη όλων των θεμάτων εκ μέρους των εισηγητών είχαν τη μορφή των προτάσεων σε «διάλογο ομοτίμων». Αυτό τους βοήθησε να αισθανθούν όχι απλώς ως ακροατές αλλά ως συνεργάτες του πιλοτικού αυτού Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου. Οι οδηγίες των οργανωτών στους εισηγητές, άλλωστε, ήταν να έχουν σύντομες εισηγήσεις-προτάσεις. Με αυτόν τον τρόπο θα έδιναν χρόνο και αφορμές ώστε να γίνεται διάλογος και να διατυπώνονται προβληματισμοί και να συν-αναζητούνται λύσεις και απαντήσεις στις απορίες των συμμετεχόντων.

Εισηγήση του Πρωτοπρεσβυτέρου π. Γεωργίου Γεωργακοπούλου.
Οι Σύλλογοι- ιερείς κάθονται σε κύκλο γύρω από τον εισηγητή.

Στο Πρόγραμμα αυτό ασφαλώς έγιναν πολλές και νέες προτάσεις (η οικολογία στη ζωή της Ενορίας, κοινοτική εργασία, αξιοποίηση των λαϊκών ως συνεργατών στο ποιμαντικό έργο της ενορίας κ.α.). Επιδιώχτηκε τόσο η αισθητική καλλιέργεια τους (αισθητική του ναού και των ενοριακών χώρων) αλλά και η απόκτηση δεξιοτήτων επικοινωνίας και διαχείρισης πρακτικών προβλημάτων στο ποιμαντικό έργο. Ταυτόχρονα ενημερώθηκαν από τους πλέον ειδικούς για τις τεχνικές αναπαραγωγής και τα βιοηθικά διλήμματα, τον μετασχηματισμό της οικογένειας και της ελληνικής κοινωνίας και άλλα.

Οι εισηγήσεις και τα βιώματα τους έδωσαν αφορμές ευκαιρίες να αναθεωρήσουν πολλές απόψεις και θεωρήσεις τους. Για παράδειγμα κάποιος επιμορφούμενος ιερέας βιώνοντας τη Θεία Λειτουργία που πραγματοποιήθηκε την Μεσοπεντηκοστή στο Ναό του Αγ. Γεωργίου -και με αφορμή την εισήγηση του π. Δημητρίου Τζέρπου- τροποποίησε τα σχέδια οικοδομής του ανεγειρόμενου ναού της ενορίας του, ώστε το τέμπλο να είναι χαμηλό και να δίνει στους πιστούς το βίωμα της άμεσης συμμετοχής στο τελούμενο μυστήριο κατά τη Θεία Λειτουργία.

Τα Σεμινάρια σε γενικές γραμμές λειτούργησαν ικανοποιητικά και προσέφεραν πάρα πολλά στους ιερείς μας, οι οποίοι ομολογουμένως είναι από τους λίγους κλάδους «εργαζομένων» που δεν μετεκπαιδεύονται με συνεχή σεμινάρια. Κάποιοι προσήλθαν τις πρώτες μέρες κάπως απρόθυμα σαν σε «διατεταγμένη» υπηρεσία (κατόπιν εντολής του Μητροπολίτη τους) και ήταν επιφυλακτικοί στο ρόλο του Σεμιναρίου αυτού. Η άποψη τους άρχισε από τη δεύτερη κιόλας μέρα να αλλάζει,

εκτιμώντας αφενός μεν το επίπεδο των εισηγήσεων και αφετέρου το σεβασμό και την παροχή κάθε δυνατής διευκόλυνσης που τους προσφέρθηκε.

Οι κληρικοί ένιωσαν συνυπευθυνότητα το πρόγραμμα αυτό και προσπάθησαν να ανταποκριθούν σ' αυτό παρά το όντως κουραστικό έως εξουθενωτικό ημερήσιο πρόγραμμα. Σε επιστολή τους εξέφρασαν τόσο την ικανοποίηση και τις ευχαριστίες τους όσο και την επιθυμία να συνεχιστούν αυτές οι προσπάθειες. «Παρακαλούμε θερμά, γράφουν, το Διοικητικό Συμβούλιο της Ρ.Ε.Σ. που είχε την ευθύνη του Σεμιναρίου, πρώτο δείγμα αλλά και πρώτο βήμα της καινούριας προσφοράς της Σχολής στη μητέρα Εκκλησία και σύγχρονη έκφραση των αρχικών στόχων των Ιδρυτών της, να συνεχίσει προς αυτή την κατεύθυνση την αξιόλογη πρωτοβουλία που ανέλαβε».

Στους επιμορφούμενους είχε προβλεφθεί αποζημίωση το ποσό των 30 € ημερησίως (συνολικά 300 Ευρώ). Στο τέλος του σεμιναρίου σε ειδική τελετή απονεμήθηκε και πιστοποιητικό παρακολούθησης. Επίσης είχε προβλεφθεί αποζημίωση τόσο για τους εισηγητές όσο και για αυτούς που είχαν την γραμματειακή και την συντονιστική ευθύνη.

Εξίσου σημαντική ήταν η εμπειρία των συμμετεχόντων από την παρουσίαση της ενοριακής εργασίας τους κατά τη διάρκεια της έκθεσης φωτογραφικού και άλλου υλικού από τις ενορίες τους. Ακόμη και οι πιο δραστήριοι και μορφωμένοι ιερείς είχαν να αποκομίσουν πολλά από τους υπολοίπους, οι οποίοι είχαν κάποιες εμπειρίες και δραστηριότητες λίγο διαφορετικές ή συμπληρωματικές αυτών που οι ίδιοι πραγματοποιούσαν.

Ένας στόχος που επιδιώχτηκε από τους οργανωτές ήταν και η γνωριμία των συνέδρων και η εξοικείωση στη διαμητροπολιτική και διενοριακή συνεργασία. Οι ώρες του μεσημβρινού φαγητού και τα μεγάλα διαλείμματα τους έδωσαν ευκαιρίες ομαδικής ζωής και ανταλλαγής απόψεων. Κατόπιν ήλθε η αλληλογνωριμία (σε τακτό δίωρο υπό την επίβλεψη υπευθύνων) που πραγματοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία στα πλαίσια του προγράμματος. Η γνωριμία μεταξύ τους ήταν πολύ βοηθητική, γιατί αντάλλαξαν κοινά βιώματα που τους έφεραν πολύ κοντά.

Τα διαλείμματα και η ώρα του γεύματος ήταν μία ευκαιρία για να βρεθούν κοντύτερα τα μέλη του Σεμιναρίου

Το πνεύμα ομαδικής συνεργασίας επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό και από πρωτοβουλίες των ιδίων των επιμορφούμενων κληρικών. Παραθέτουμε δύο συναντήσεις των μελών-ιερέων του Σεμιναρίου λίγους μήνες μετά. Η πρώτη συνάντηση οργανώθηκε από τον Πρωτοπρεσβύτερο π. Θεόδωρο Γεωργίου, που προσκάλεσε για διήμερη διαμονή και γνωριμία των ιερέων και των υπευθύνων του Σεμιναρίου στην Κατασκήνωση της Παναγίας (Ενορίας της Αγίας Βαρβάρας Αργυρουπόλεως) στο χωριό Άγιος Ιστιαίας (Β. Εύβοια). Η δεύτερη συνάντηση οργανώθηκε από τον Πρωτοπρεσβύτερο π. Ματθαίο Χάλαρη, που προσκάλεσε για δείπνο τους ιερείς και τους υπευθύνους του Σεμιναρίου στο Πνευματικό Κέντρο της Ενορίας Αγίου Δημητρίου, ομωνύμου Δήμου Αττικής.

1^ο ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

20-31/05/2002

Θέμα:

Οργάνωση και διοίκηση της Ενορίας

Εισηγητές

- **Μητροπολίτης Αχελώου κ. Ευθύμιος**, (συγγραφέας, Διευθυντής της «Κεντρικής Διεύθυνσης του Ποιμαντικού Έργου» ΚΕ.Δ.Π.Ε. της Ι. Αρχ. Αθηνών) «Δυνατότητες αστικής ποιμαντικής: Διανοριακή και Διαμητροπολιτική ποιμαντική».
- **π. Θωμάς Συνοδινός**, (Πρωτοσύγκελος Ι. Αρχ. Αθηνών) «Οργάνωση, διοίκηση, διαχείριση ενορίας και ενοριακού έργου».
- **π. Σταμάτης Σκλήρης**, (ιατρός, αγιογράφος) «Η αισθητική του ναού και των ενοριακών χώρων-θεολογικές προεκτάσεις και ερμηνείες».
- **π. Αθανάσιος Καλογήρου**, (Ενορία Αγίου Αλεξάνδρου Π. Φαλήρου) «Η αξιοποίηση των Windows 98 στο ενοριακό έργο». Πρακτική άσκηση των ιερέων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές στο Εργαστήριο της Ρ.Ε.Σ.
- **π. Γεώργιος Γεωργακόπουλος** (Προϊστάμενος Ενορίας Ευαγγελιστρίας Πειραιώς) «Επικοινωνία και επαφή με τους ενορίτες».
- **Ηλίας Οικονόμου** (Ομότιμος Καθηγητής Θεολ. Σχολής ΕΚΠΑ) «Η οικολογία στη ζωή της ενορίας».
- **Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος** (Καθηγητής Θεολ. Σχολής ΕΚΠΑ, μέλος ΚΕ.Δ.Π.Ε.) «Σύγχρονοι ποιμαντικοί προβληματισμοί: Θεραπευτικός τουρισμός, Η πληροφορική στη ζωή μας».
- **Πέτρος Σταθόπουλος** (Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΤΕΙ Αθήνας, μέλος ΚΕ.Δ.Π.Ε.) «Συνεργασία της ενορίας με άλλους φορείς». «Σχέδιο μελέτης κοινότητας» «κοινοτική εργασία, διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης». «Άσκηση ανάπτυξης της ομάδας».

- **Τριαντάφυλλος Μπολτέτσος** (Θεολόγος, Μάστερ Ποιμ. Θεολ. Γραμματεάς Ι. Μητρ. Φθιώτιδος) «Στα ίχνη των Αγίων. Θεραπευτικός τουρισμός εντός των τειχών. Θεραπευτική περιδιάβαση των ενοριών της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών».
- **Στέφανος Κουμαρόπουλος** (Δρ. Θεολογίας- Καθηγητής Δ.Ε.) «Μια γερόντισσα ηγουμένη ως σύμβουλος. Η ιστορία της συμβουλευτικής καθοδήγησης μιας αλκοολικής νέας»
- **π. Δημήτριος Τζέρπος**, (Λέκτωρ Παν. Αθηνών) «Ορθόδοξος παρουσία», αφιέρωμα εις την Γ' Πανορθόδοξον διάσκεψιν. Ρόδος 1-15 Νοεμβρίου 1964. «Οι σύγχρονες λατρευτικές ανάγκες της ενορίας».
- **Χριστίνα Βάγια** (Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Αθήνας, μέλος ΚΕ.Δ.Π.Ε.) «εθελοντισμός – εθελοντές κοινωνικού έργου στην Ενωμένη Ευρώπη. Το σημαντικό παρόν της Εκκλησίας». «Σεισμός και αντισεισμική προστασία. Η συμβολή της Εκκλησίας». «Πλεονεκτήματα από την συμμετοχή των ενοριτών – πολιτών στην κοινοτική και κοινωνική ανάπτυξη»
- **Μιχαήλ Βέλλας** (Καθηγητής του τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης ΕΚΠΑ) «Η ιστορία και ο πολιτισμός του ελληνικού έθνους από τις απαρχές μέχρι σήμερα».
- **Γεώργιος Φιλοκύπρου** (Καθηγητής Πληροφορικής, Αντιπρύτανης ΕΚΠΑ) «Πληροφορική και ανθρώπινες σχέσεις».
- **Μιχαήλ Κοπιδάκης** (Καθηγητής στο Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ). «Η Ελλάδα και οι Ολυμπιακοί Αγώνες – ιστορική διαμόρφωση – σύγχρονο πνεύμα
- **Ρούλα Βαβαλέα** (Σπουδές Πειραματικής Ψυχολογίας και Γενετικής Επιστημολογίας), «Η προοπτική των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και η Πολιτιστική Ολυμπιάδα».
- **Αντώνης Παπαντωνίου** (Θεολόγος - Κοινωνιολόγος) «Η υποδοχή των ξένων στο ενοριακό έργο».
- **Αθανάσιος Χριστόπουλος** (Καθηγητής Πληροφορικής ΡΕΣ), Προγράμματα και εφαρμογές ηλεκτρονικών υπολογιστών. Πρακτική άσκηση των ιερέων στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές στο Εργαστήριο της Ρ.Ε.Σ.

- **π. Κωνσταντίνος Ανδρουλάκης** (Πρωτοπρεσβύτερος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών), «Το φιλανθρωπικό έργο της Ενορίας».
- **Επίσκοπος Θερμοπυλών κ. Ιωάννης** (Δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Ανωτέρας Εκκλησιαστικής Σχολής Αθηνών) «Εκκλησία και Ευρώπη».
- **Άγγελος Βαλλιανάτος** (Δρ. Θεολογίας - Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων Β' Αθήνας) και **Στέφανος Κουμαρόπουλος** (Δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Δ.Ε.) Συντονισμός στην γνωριμία των ιερέων-μελών του Σεμιναρίου μεταξύ τους (παρουσίαση του εαυτού τους και του ενοριακού τους έργου).

Αναμνηστική φωτογραφία της Επιδόσεως των Βεβαιώσεων παρακολούθησης στους Συνέδρους του 1^{ου} Επιμορφωτικού Σεμιναρίου (2002)

2^ο ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

19 – 29/05/2003

Θέμα:

Ποιμαντική Γάμου και Οικογενείας

Εισηγητές

- **Αρχ. Ιερεμίας Φούντας** (Δρ. Θεολογίας, Ιεροκήρυκας) «Η θεολογία του γάμου: Αγιογραφική και Πατερική θεμελίωση»¹².
- **π. Μιχαήλ Καρδαμάκης** (Διδάκτωρ Θεολογίας, συγγραφέας) «Ιερά εξομολόγηση και πνευματική καθοδήγηση σε προβλήματα γάμου και οικογενείας».
- **Τριαντάφυλλος Μπολτέτσος** (Θεολόγος, Μάστερ Ποιμ. Θεολ. Γραμματεάς Ι. Μητρ. Φθιώτιδος) «Περί του Κέντρου Προετοιμασίας Γάμου της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος».
- **Κωνσταντίνος Σέκερης** (Ομότιμος Καθηγητής Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ) «Ιατροβιολογική διάσταση του γάμου και της οικογένειας: νέες τεχνικές αναπαραγωγής και βιοηθικά διλήμματα».
- **Ιωάννης Παρασκευόπουλος** (Ομότιμος Καθηγητής Ψυχολογίας ΕΚΠΑ) «Διαφυλικές σχέσεις».
- **Άγγελος Βαλλιανάτος** (Δρ. Θεολογίας - Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων Β' Αθήνας) και **Στέφανος Κουμαρόπουλος** (Δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Δ.Ε.): «Άσκηση προσομοίωσης και συζήτηση για τις δυνατότητες της Διενοριακής και Διαμητροπολιτικής συνεργασίας»
- **Αφροδίτη Τεπέρογλου** (Δρ. Κοινωνιολογίας, ερευνήτρια Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών) «Η κοινωνιολογική διάσταση του γάμου και της οικογενείας. Ο μετασχηματισμός της οικογένειας».
- **Αναστασία Καλαντζή Αζίζι** (Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ) «Η ψυχολογική διάσταση το γάμου και της οικογενείας. Αντιλήψεις γύρω από την σχέση».
- **Θεόδωρος Καλογρίδης** (Οικονομολόγος) «Ο οικονομικός προϋπολογισμός της οικογένειας».

¹² Η Εισήγηση αυτή του μακαριστού πλέον Μητροπολίτου Γόρτυνος και Μεγαλουπόλεως Ιερεμία Φούντα δημοσιεύτηκε στο Περιοδικό Σύναξη, τεύχος 87 σ. 24-41.

- **Άγγελος Βαλλιανάτος** (Δρ. Θεολογίας, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων Β' Αθήνας) «Μέσα και τρόποι επικοινωνίας της Εκκλησίας σε θέματα γάμου και Οικογενείας».
- **Αλέξανδρος Σταυρόπουλος** (Καθηγητής της Θεολ. Σχολής του ΕΚΠΑ) «Προετοιμασία γάμου : σκοπιμότητα και χρησιμότητα, η ιδέα». «Προετοιμασία αγάπης».
- **Στέφανος Κουμαρόπουλος**, «Δεξιότητες επικοινωνίας του ποιμαντικού συμβούλου στην επαφή του με μελλονύμφους και οικογενειάρχες με προβλήματα».
- **Παναγιώτης Χριστινάκης**, (Καθηγητής Θεολ. Σχολής ΕΚΠΑ) Νομοκανονικά ζητήματα σχετικά με το γάμο και την οικογένεια»,
- **Γεώργιος Κρουσταλάκης**, (Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής ΕΚΠΑ) «Παιδαγωγική διάσταση γάμου και οικογενείας - Σχολές Γονέων».
- **π. Δημήτριος Τζέρπος** (Λέκτωρ Παν. Αθηνών) «Η ποιμαντική διάσταση της ιερολογίας του γάμου».

Αναμνηστική φωτογραφία της Επιδόσεως των Βεβαιώσεων παρακολούθησης στους Συνέδρους του 2^{ου} Επιμορφωτικού Σεμιναρίου (2003)

Προτάσεις για το μέλλον¹³

- Μία άλλη εναλλακτική πρόταση θα ήταν να λειτουργήσει σε ετήσια ή εξαμηνιαία βάση (για ιερείς του Λεκανοπεδίου) με σεμιναριακά μαθήματα μια ή δύο φορές την εβδομάδα.
- Προκειμένου να εκπαιδευτούν ιερείς εκτός Λεκανοπεδίου προτάθηκε 10ήμερο Πρόγραμμα (ημέρες Δευτέρα έως Παρασκευή) με ωράριο διευρυνόμενο και με πρόβλεψη για φιλοξενία στο κτίριο και ανάπαυση μεσημβρινή.
- Υπήρξε και πρόταση το επόμενο Σεμινάριο να απευθυνθεί είτε αποκλειστικά σε Ριζαρείτες Κληρικούς είτε να αποτελείται από αυτούς κατά τα 2/3 των συμμετεχόντων στο Σεμινάριο. Η άποψη αυτή συνάδει και από τη διαπίστωση για το πόσο θετικοί ήταν οι κληρικοί απόφοιτοι της Σχολής σε όλες τις εκδηλώσεις του Ιδρύματος. Μάλιστα ένας από αυτούς ανέγνωσε και ποίημά του που αναφερόταν με νοσταλγία στα νεανικά χρόνια της εκπαίδευσης του στη Σχολή¹⁴.
- Η ηλικία των συμμετεχόντων δεν πρέπει να υπερβαίνει το 50^ο έτος της ηλικίας, προκειμένου να υπάρξει πρόσληψη των νέων στοιχείων που προσφέρονται. (Για παράδειγμα οι ιερείς άνω των 55 δεν ασχολήθηκαν καθόλου με την εκπαίδευση τους στους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές). Θα ήταν καλύτερο ακόμη να ήταν οι συμμετέχοντες διάκονοι ή χειροτονηθέντες πρόσφατα στο αξίωμα του Πρεσβυτέρου.
- Για να συμμετέχουν κληρικοί με προσόντα και διάθεση επιμόρφωσης προτάθηκε να αυξηθούν τα κίνητρα ενεργητικής και εκούσιας συμμετοχής καθώς και το επίδομα παρακολούθησης. Το τελευταίο να έχει σχέση με τις πραγματικές ώρες παρακολούθησης του κληρικού ενώ θα μπορούσαν να προβλέπονται και διακρίσεις για τους κληρικούς οι οποίοι ξεχώρισαν για την επιμέλεια τους. Το τελευταίο αυτό πρέπει να γίνει με πολλή διάκριση ώστε το κλίμα ανταγωνισμού

¹³ Οι προτάσεις αυτές διαμορφώθηκαν (από τους συγγραφείς του παρόντος άρθρου) βάσει επεξεργασίας που έτυχαν οι απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν οι συμμετέχοντες κληρικοί μετά το πέρας των Σεμιναρίων.

¹⁴ Θα μπορούσαν από τα αρχεία της Σχολής να εντοπισθούν οι Ριζαρείτες και να αποσταλεί μια επιστολή πρόσκληση για συμμετοχή σε επόμενο Σεμινάριο. Στην επιστολή αυτή θα μπορούσε να προβλέπεται και ένα σύντομο ερωτηματολόγιο σχετικά με τη θεματολογία του Σεμιναρίου (κλειστό ερωτηματολόγιο πολλαπλών επιλογών).

να μην υποκαταστήσει το πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης της ομάδας των Κληρικών που επιμορφώνονται.

- Ο χώρος να είναι πιο κεντρικός (κάπου στο Κέντρο της Αθήνας) ή να προβλέπεται μέσο μεταφοράς από τον πλησιέστερο σταθμό Μετρό.
- Κάποια μαθήματα, όπως αυτά των ηλεκτρονικών υπολογιστών θα πρέπει να είναι σε 3 επίπεδα. Αρχάριοι, μέτριοι, προχωρημένοι ενώ θα μπορούσε και γι' αυτό το ζήτημα να προβλέπεται κάποιο ερωτηματολόγιο.
- Στα πλαίσια του Σεμιναρίου θα μπορούσαν να προβλεφθούν επισκέψεις (με κάποιο πούλμαν ενδεχομένως). Για παράδειγμα επισκέψεις σε ενορίες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αλλά θα μπορούσαν να οργανωθούν και εκδρομές με παρουσιάσεις εισηγήσεων σε χώρους Πνευματικού Τουρισμού.
- Θα πρέπει να γίνει μια συνάντηση των επιμορφωτών από την Οργανωτική Επιτροπή όπου εκεί θα ζητηθεί η τήρηση μιας δεοντολογίας. Οι εισηγητές δεν είναι οι αυθεντίες που διδάσκουν από καθέδρας. Οφείλουν να έχουν μια αμφίδρομη σχέση και να προσαρμόζονται στους προβληματισμούς και στα θέματα που απασχολούν τους επιμορφουμένους. Επομένως ο συνεχής διάλογος πρέπει να είναι ο τρόπος με τον οποίο διαπραγματεύονται το θέμα τους.
- Για τον παραπάνω λόγο προτείνονται οι ασκήσεις προσομοίωσης ή οι πρακτικές ασκήσεις σε θέματα συμβουλευτικής ή ακόμα παιχνίδια ρόλων να είναι πιο συχνά στα επόμενα Σεμινάρια.
- Για την οργάνωση όλων αυτών την αποτίμηση της προηγούμενης εμπειρίας, την αλληλογραφία με υποψηφίους επιμορφουμένους, επιμορφωτές, Μητροπολίτες κ.α. πρέπει να λειτουργήσει κάποια γραμματεία σε μόνιμη βάση και ένα μόνιμο επιτελείο ειδικών συνεργατών που θα αναλάβουν να υλοποιήσουν το πρόγραμμα. Τόσο η γραμματέας όσο και οι άλλοι συνεργάτες πρέπει να είναι πρόσωπα καταρτισμένα με εμπειρία και σπουδή στο χώρο της Θεολογίας αλλά και άλλες γνώσεις και προσόντα.

ΦΩΤΟ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ (2002-2003)

Εισήγηση του Μητροπολίτου Αχελώου κ. Ευθυμίου.

Εισήγηση του μακαριστού πλέον Μητροπολίτου Γόρτυνος Ιερεμία Φούντα (τότε Αρχιμανδρίτου) στους Συνέδρους του 2^{ου} Εκπ. Σεμιναρίου.

Εισήγηση του Πρωτοπρεσβυτέρου, μακαριστού πλέον, π. Μιχαήλ Καρδαμάκη

Εισήγηση του Πρωτοσυγκέλλου π. Θωμά Συνοδινού.

Εισήγηση της κ. Αναστασίας Καλαντζή-Αζίζι. Παρόντες εκ των Οργανωτών του Σεμιναρίου κ. Γέμτος και ο κ. Σταυρόπουλος. Διακρίνεται και πρώτος από αριστερά ο εκ των Εισηγητών κ. Θεόδωρος Καλογρίδης.

23

Εισήγηση του Ομ. Καθηγητή της Ιατρικής κ. Κωνσταντίνου Σέκερη.

Εισήγηση του Ομ. Καθηγητή της Θεολ. Σχ. του ΕΚΠΑ κ. Ηλία Οικονόμου.

Εισήγηση της κ. Αφροδίτης Τεπέρογλου, την οποία προσφώνησε ο εκ των συντονιστών κ. Στέφανος Χρ. Κουμαρόπουλος.

Εισήγηση Καθηγητού κ. Γεωργίου Κρουσταλάκη.

Σε κάποια γεύματα συμμετείχαν και εκ των Οργανωτών του Σεμιναρίου Καθηγητές κ.κ. Αναπολιτάνος, Σταυρόπουλος, Γκότσης.

Εισήγηση κ. Αγγελου Βαλλιανάτου

Εισήγηση κ. Τριαντάφυλλου Μπολτέτσου

Γνωριμία των ιερέων-μελών του Σεμιναρίου μεταξύ τους και παρουσίαση του ενοριακού τους έργου.

27

Γνωριμία με την ενορία του Αγ. Δημητρίου, ομώνυμου Δήμου Ατικής από τον επιμορφούμενο π. Ματθαίου Χάλαρη.

Last but not least... η αφανής, πίσω από την κάμερα και πανταχού παρούσα κ. Ελένη Αργυροπούλου, που είχε και την γραμματειακή υποστήριξη των Σεμιναρίων.